

UJEDINJENE NACIJE I PRAVA ŽENE

Ako hoćemo da analiziramo osnovne karakteristike prava čoveka uopšte, a posebno prava žene, u savremenom međunarodnom pravu, onda moramo najpre da istaknemo da čovek nije neposredni subjekt međunarodnog prava. To znači da čovek, pojedinačno, ne može u međunarodnim odnosima sam da traži ostvarenje svojih prava. To može mesto njega da učini država čiji je on državljanin, te se ona mesto njega pojavljuje kao neposredan subjekt međunarodnog prava. Međutim, pogrešno bi bilo izvesti iz ovoga zaključak da je čovek u međunarodnom pravu običan objekat. Naprotiv, savremeno međunarodno pravo razrađeno je čitav splet (doduše, još ne sistem) raznovrsnih odredaba, koje imaju za cilj da pravno garantuju i u praksi ostvare prava čoveka. Tom pravnom zaštitom čovek se koristi, mada još uvek, po pravilu, ne može sam istupiti pred međunarodnim sudovima, pa ni pred Ujedinjenim nacijama, da bi zahtevao poštovanje tih međunarodno pravno garantovanih prava i uložio tužbu protiv države koja ta prava ne poštuje, naročito ako se radi o njegovoj sopstvenoj državi.

Razrada prava čoveka (i žene) u međunarodnom pravu počinje još u XIX veku. Među pravilima koja se odnose na zaštitu čoveka treba pomenuti: zabranu trgovine robljem (razvoj međunarodnih propisa datira od početka XIX veka), borbu protiv trgovine opojnim drogama (od početka XX veka) i pornografskim publikacijama (u istom periodu), zaštitu izbeglica i raseljenih lica (od Prvog svetskog rata), socijalnu zaštitu čoveka (naročito od stvaranja Međunarodne organizacije rada 1919 godine) i dr.

Posebno treba pomenuti borbu protiv trgovine ženama, koju su krajem XIX veka pokrenula privatna društva, da bi uskoro države donеле prve međunarodne konvencije o zabrani "trgovine belim robljem" (1904 i 1910 god.). Društvo naroda je bilo donelo dve nove konvencije (1921 i 1933 god.) i zamenilo izraz "trgovina belim robljem" novim izrazom "trgovina ženama", naglašavajući na taj način da se zaštita ima primeniti ne samo na žene bele rase, već na žene svih rasa bez diskriminacije. Taj rad nastavio je Ujedinjene nacije.

U posleratnom periodu pojavljuju se pravila o zaštiti čoveka u čitavim novim oblastima, a započinje se i s izgradnjom sistema osnovnih prava i sloboda čoveka. — Početak toga sistematskog rada predstavlja Povelja Ujedinjenih nacija, koja je prava čoveka uvela u red pitanja o kojima će ubuduće rešavati međunarodna zajednica kao celina i koja je udarila osnovu za rad na kondikaciji osnovnih prava i sloboda čoveka. Rezultate toga rada predstavlja Univerzalna deklaracija o pravima čoveka i niz posebnih oblika zaštite čoveka, među kojima treba pomenuti nirnberška načela o kažnjavanju ratnih zločinaca, Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (donetu 1948), konvencije Međunarodne organizacije rada, pravila o zaštiti izbeglica i dr.

Povelja Ujedinjenih nacija, doneta 26 juna 1945 godine predstavlja i veliku povelju prava žene. U njoj se već na samom početku kaže da su Ujedinjene nacije stvorene, pored ostalog, da bi se potvrdila vera u ravnopravnost ljudi i žena.¹⁾ Odmah zatim, u članu 1, ističe se da je jedan od osnovnih ciljeva OUN "da ostvari međunarodnu saradnju rešavanjem međunarodnih problema privredne, socijalne, kulturne i humanitarne prirode, i razvijanjem i poticanjem poštovanja prava čoveka i osnovnih sloboda za sve bez razlike rase, pola,

jezika ili vere." Izvršenje ovog zadatka stavljeno je u dužnost Generalnoj skupštini i Ekonomskom i socijalnom savetu Ujedinjenih nacija (članovi 13, 55, 62).

Jedna od prvih i dosada najznačajnijih konkretizacija ovog zadatka Ujedinjenih nacija predstavlja Univerzalna deklaracija o pravima čoveka, koju je Generalna skupština prihvatila 1948 godine. Mada pravno nema značaj jednog striktnog međunarodnog ugovora sa strogo utvrđenim obavezama država. Univerzalna deklaracija predstavlja temelj dalje razrade prava čoveka putem paktova o pravima čoveka, koji su sada u pripremi. S gledišta prava žena, ovaj dokument je neobično važan, jer sadrži jedinstvo političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, i to u podjednako meri za žene kao i za muškarce. U tom pogledu Deklaracija već u prvim svojim članovima odlučno zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola.

Značajnu ulogu u konkretizaciji prava žena igra Komisija za položaj žene, koja je osnovana 1946 godine kao pomoćni organ Ekonomskog i socijalnog saveta UN. U ovoj komisiji proučavan je dosada niz pitanja vezanih za prava žene, kao što su: politička i ekonomska prava žene, državljanstvo udete žene, položaj žene prema privatnom pravu, uslovi vaspitanja i školovanja žena, položaj žene u starateljskim i nesamoupravnim teritorijama itd. Dva značajna dokumenta, pored ostalih, krunišu taj rad. To su Konvencija o političkim pravima žena i Konvencija o jednakosti nagradjivanja muške i ženske radne snage za rad jednake vrednosti.

Konvenciju o političkim pravima žena usvojila je Generalna skupština UN na svom sedmom zasjedanju, 20 decembra 1952 godine. Uskoro je prikupila potpise nekoliko desetina država. Jugoslavija je ratifikovala Konvenciju 26 aprila 1954 god. — Dispozitivni deo teksta Konvencije sadrži svega tri člana, koji garantuju ženi, bez diskriminacije i pod jednakim uslovima, aktivno i pasivno pravo izbora i pravo da bude na javnim dužnostima i da vrši sve javne funkcije ustanovljene na osnovu nacionalnih zakona. Kao ideja, ovaj sužen ali koncizni tekst Konvencije nesumnjivo znači pozitivan doprinos ostvarenju prava žene. Ipak treba primetiti da je, zbog otpora niza država, tekstom same Konvencije dopušteno stavljanje rezervi na bilo koji član ugovornog teksta, tako da svaka ugovornica može, u odnosu na sebe, menjati bilo koji deo jedinstvenog ugovora, što razbija ugovornu celinu. U

M. RIBNIKAR

BISTA

otklanja obavezu nadležnost Međunarodnog suda pravde u rešavanju sporova u vezi tumačenja ili primene Konvencije čime Konvencija ostaje bez efikasnosti međunarodne sankcije.²⁾

Konvencija o jednakosti nagradjivanja muške i ženske radne snage za rad jednake vrednosti usvojena je na Opštoj konferenciji Međunarodne organizacije rada 29 juna 1951 godine i predstavlja pod saradnje Ujedinjenih nacija i ove specijalizovane ustanove u radu na obezbeđenju ekonomskih i socijalnih prava žene. Konvencija ima za cilj pripremu principa jednakosti u pogledu stope nagradjivanja određenih bez diskriminacije u pogledu pola. Jugoslavija je i ovu konvenciju ratifikovala 30 aprila 1952.

Posebno treba na kraju pomenuti i nastavak rada Ujedinjenih nacija u borbi protiv trgovine ženama i decom. Pored izmene ranijih ugovora iz ove oblasti, Generalna skupština UN prihvatila je 2 decembra 1949 godine novu Konvenciju o suzbijanju trgovine ljudskim bićima i eksploatacije prostitucije drugih. Ona ne samo što predstavlja objedinjavanje čitave materije, koja se dotle nalazila u raznim međunarodnim ugovorima, već je donela niz novih pravila, koja treba da pruže zaštitu i muškarcima i ženama, maloletnicima i punoletnim. Žene se ovom konvencijom štite ne samo od trgovine, već i od svake eksploatacije prostitucije.

Rad Ujedinjenih nacija na kondikaciji i postepenom razvoju prava žene sastavljen je deo sistematskog rada na razvoju prava čoveka uopšte. U tom pogledu razlikujemo dva po formi odvojena, mada ne i po suštini različita načina rada: jedan u krlu opšteg sistema osnovnih prava i sloboda čoveka i drugi u obliku posebnih konvencija o pojedinim

ili grupa država diktiraju slavove tih država prema međunarodnoj kondikaciji prava žene i utiču, u manjoj ili većoj meri, na čitav tempo razvoja tih prava. — Posebno treba istaći razliku u razviku država i nesamoupravnih teritorija, a to se odražava na neskladno uticanje na razvoj prava žene. Nije iznenađujuća činjenica što izvesne, u ovom pogledu, zaostale zemlje ne mogu još uvek da se otrgnu od tereta tradicionalnog položaja žene u društvu, položaja koji je očigledno protivan načelima i normama kondikacije prava žene od strane Ujedinjenih nacija. Otuda mnogobrojne rezerve, ograde od pojedinih delova međunarodnih ugovora, i to onda kada se pokazuje želja da se ugovor načelno prihvati. Još manje iznenađuje činjenica da otvoren ili prikriven otpor međunarodnom regulisanju prava žene pružaju kolonijalne države u pogledu svojih kolonija. Jedna progresivna koncepcija o društvenom položaju žene nespojiva je s kolonijalnim sistemom slobodnog razvoja nesamoupravnih teritorija i zadirne neminovnu u postojeće odnose metropole i kolonije, kolonijalnih gospodara i eksploatacionog domorodačkog stanovništva. To je razlog što kolonijalne države redovno pokušavaju da na jedan ili drugi način (putem tzv. kolonijalne klauzule, rezervi i sl.) otklone primenu ovih međunarodnih ugovora na kolonije, kojima je baš međunarodna garantija prava žene najnužnija. — Najzad, treba istaći da razvoj međunarodne zaštite žene ometa često preterano propagandno nadmetanje oprečnih blokova država, mesto da se teži da se konstruktivnom saradnjom u duhu koegzistencije nadju pozitivna rešenja prihvatljiva za većinu država, rešenja koja bi uticala na podizanje opšteg standarda položaja žene u svetu.

Kada se ocenjuje značaj rada Ujedinjenih nacija na kondikaciji i postepenom razvoju prava žene, onda rezultate tog rada ne treba ni preceinjivati ni potceinjivati. Taj nije dovoljan da izolovano, sam za sebe, utiče na poboljšanje položaja žene i ostvarenje njenih prava. Istinsko ostvarenje tih prava, a ne samo prazno njihovo deklarisanje, zahteva u suštini novi društveni, ekonomski i politički razvoj unutar država. Na međunarodnom planu, ono zahteva još širu saradnju država i svesnarano pomoć zasoolim zemljama. Jednom rečju, potrebno je puno ostvarenje mirne aktivne koegzistencije.

Ne treba se zanostiti iluzijama da je problem prava žena rešen time što je donet niz međunarodnih ugovora sa svečanim potpisima desetine država. Problem je daleko složeniji i delikatniji i zavisi od čitavog sklopa savremenih unutrašnjih i međunarodnih odnosa. Ali tri su osnovne stvari veoma pozitivne:

prvo — što je pitanje prava čoveka, a posebno prava žene, pretašlo da bude materija iz oblasti isključive nadležnosti pojedinih država i postalo zajedničko pitanje opšte međunarodne saradnje;

drugo — što je perspektiva razvoja pozitivna i što su date osnovice sistematske izradnje svih prava žene;

treće — što su takav rad preuzele na sebe Ujedinjene nacije sa svojim specijalizovanim ustanovama, organizacija koja je danas najpogodnija i najposposobnija da radi na postepenom ostvarenju ovog dobro zamišljenog ali teško ostvarljivog zadatka.

1) Povelja UN počinje sledećim rečima:

"Mi, narodi Ujedinjenih nacija, rešeni da spasimo buduća pokolenja nemani rata, koji je već dvaput u toku našeg života naneo čovečanstvu neopisive patnje, i da tonovo potvrdimo veru u osnovna prava čoveka, u dostojanstvo i vrednost ljudske ličnosti, u ravnopravnost ljudi i žena i nacija velikih i malih..."

2) Takvu je rezervu, naprimer, stavila Francuska.

3) Ovu rezervu stavile su, naprimer, istočnoevropske zemlje.

